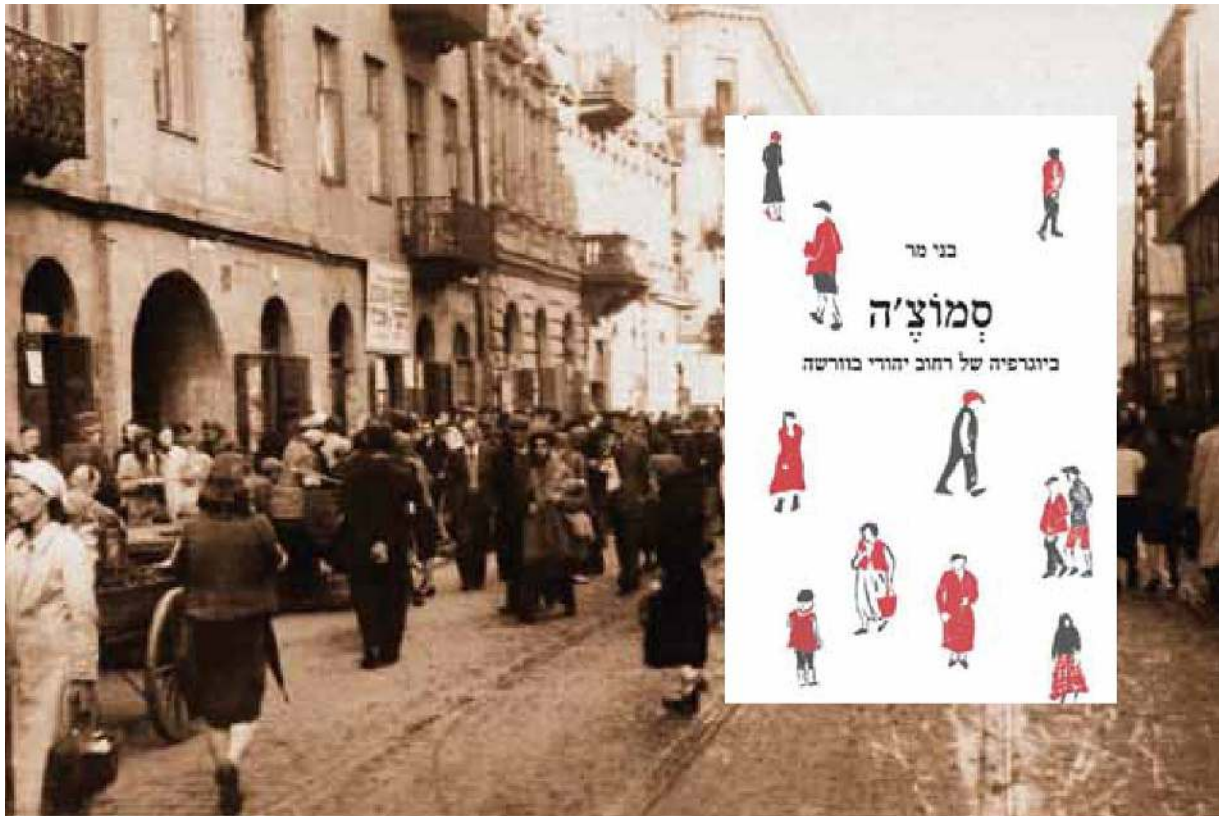

16.08x22.99	1/2	עמוד 14	בניחותא	30/10/2020	75215985-2
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

משהו מהגעגוע הזה מובע בשירו של בינם הלר, בן למשפחת חסידים ענייה שהתגוררה בסמוצ'ה:

הו סמוצ'ה של ביתי בשנות ילדות -
אתה עולה בעין, מתרוצץ
ומדלג מנגד בעדות
נמחית, בגרם מדרגות העץ

חוקר הספרות מתן חרמוני, אשר בחר את סמוצ'ה ל"ספר השנה" שלו, מתאר: ההתחברות של הקורא אל הגיבור הראשי, רחוב היהודים "סמוצ'ה" - הרחוב של היהודים הפשוטים ביותר, היא מיידית וחשמלית כמעט. הרחוב קורם עור וגידים ובעיקר נשמה. מבעד לאולמות התיאטרון העלובים, בתי היתומים, בתי התמחוי, בתי המרקחת, השחקנים, הפושעים וכיוצא בכל אותם "היהודים של כל ימות השנה", כמו שנהוג היה לכנות את השדרות הרחבות של העם. מתוך כל אלה מצטייר הלב הפועם של היהדות הוורשאית, ואולי המזרח אירופית כולה. הפשטות והעליבות עטופים כאן באיזו חיות מלבבת, שהופכת טרגית במיוחד מתוקף הידיעה שאנחנו כאן ניצבים עם הגרגרים האחרונים בשעון החול. אנחנו בשנות השלושים. עוד מעט וסמוצ'ה יהפוך לחלק מהגטו, ואת הסוף אנחנו כבר מכירים."

(ויקיפדיה)

איור - מיכאל אריאלי. הוצאת מאגנס.

הקוראת בספרים

נעמה מעוז

בספר זה נעשה "ניסיון להקים לתחייה במילים רחוב יהודי בוורשה שנמחה לחלוטין בשואה". הסיפור מורכב משברי פרסומי עיתונות וספרות של התקופה, מעדויות וצילומים. אמה תמיד סיפרה לי על כ-100 איש, בני משפחתנו הקרובים, שחיו בוורשה וניספו בשואה מבלי להשאיר זכר.

היום, כשאמה כבר מזמן איננה והסיפור על אותם אנשים נשאר במגירה מעלת אבק, אני מוצאת את עצמי קוראת בשקיקה את הספר הזה. כאילו מחכה לפגוש איזה מכר נושן של מי מאותם 100 בני-משפחה חסרי שם. מישהו שסיפור חייו אולי נגע בסיפורם. יודעת שגם אם יש, לא אדע לעולם.

14.95x22.13	2/2	עמוד 15	בניחותא	30/10/2020	75215987-4
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

מדוע רצית לכתוב דווקא את סיפורו של רחוב סמוצ'ה? מדוע לא רחוב אחר?

"יכולתי לכתוב על העיר שאבא שלי גדל בה, אך לא רציתי. זה קרוב מדי. רציתי להרחיק עדות - חמישים קילומטרים משם. סמוצ'ה הוא סיפור אחר, שהרבה יותר שייך לי. וורשה - עיר גדולה, מטרופולין בתאוצת פיתוח. המשמעות של סמוצ'ה בפולנית היא 'דרקון', משהו אלביתי, מאיים, שמשדר אי נעימות. לכן אולי הפך הרחוב למשל ושנייה. אבל רציתי להראות שהדימוי של רחוב מטונף ומלא פשיעה רחוק מהאמת. אני מזדהה עם אותם אנשים קטנים שחיו ברחוב. אני רואה את עצמי אחד מהם, ולא 'בני מארץ ישראל', או 'בני מתל אביב', על אף שכאן נולדתי".

האם ניתן היה לכתוב ספר כזה גם לפני חמישים שנה, לפני שעלו הארכיונים לאינטרנט?

"בפירוש לא. חלק מהעיתונים סרוקים, אבל לחפש בהם אזכור לסמוצ'ה זה כמו לחפש מחט בערמה של שחת. זו משימה שאי אפשר שלא להיכשל בה. היכולת לחפש את המילה 'סמוצ'ה' בארכיון העיתונות היהודי אפשרה לי למצוא אלפי אזכורים לרחוב. העיתונים כתבו גם על המאורעות היומיומיים שהתרחשו - מלצר שמתאהב בנערה ואינו יכול לשלם על החתונה, ילדים ששיחקו בגפרורים ושרפו את הבית. הנורמה העיתונאית של אותה תקופה הייתה לציין את השם המלא והכתובת המדויקת של כל אדם שנכתבה עליו כתבה. כך יכולתי לבנות את הנרטיב של הספר, לעבור מבית לבית, להכיר את האנשים שגרו שם.

צילום: ארכיון עיריית ורשה
הבית בסמוצ'ה 10, פינת נובוליפקי, ורשה.

מתור ראיון עם הסופר ראיין אלעד נבו

לפעמים שיר אחד יכול לשלוח אדם למסע קיומי ארוך. כזה הוא סיפורו של המתרגם והעורך בני מר. לפני כעשרים שנה, כשחווה אלברשטיין הוציאה אלבום ג'אז ניסיוני שמוקדש כולו לשירי יידיש, "די קרעניצע (הבאר)", לא יכול היה בני מר להתיק את אזניו מהשיר "מיין שוועסטער חיה", אחותי חיה. משהו בו נרעד כששמע אותו לראשונה. השיר שכתב בונים מלר מספר על אחות המשורר שגדלה לצידו ונרצחה בטרבלינקה, ובאמצעות השיר הוא מנסה לזכור אותה, להעלות אותה מתהום הנשייה ולתת לה קיום כלשהו, לירי. דמותה של חיה טלטלה את נפשו של מר, ושלחה אותו למסע חיים, שלה ושל. "חיה הייתה דמות אנגימטית עבורי. מיתוס", הוא מספר. "רציתי להבין את ההיסטוריה שעומדת מאחורי המיתוס הזה".

החיפוש אחר דמותה הממשית של חיה הוביל את מר אל הרחוב שבו גדלה, ובסופו של דבר אל כתיבת "סמוצ'ה", ביוגרפיה מיוחדת במינה של רחוב יהודי בוורשה שלפני מלחמת העולם השנייה. באמצעות חיפוש קדחתני בארכיוני עיתונים, עדויות, שירים ותמונות הרכיב מר את הפאזל האנושי של רחוב שהיה ונחקק, והתחקה אחר הפנים והשמות של האנשים הקטנים, "קליינע מענטשעלעך", שמילאו אותו. "האנשים האלה היו יכולים להיות סבא וסבתא שלי", הוא חושף מה הניע אותו לכתוב את הספר, "האנשים האלה בנפשי, והם קיימים היום רק במילים. כמו להגיד 'ה' הוא נחלתם'. אין להם מקום, אין להם קיום. מלבד האזכורים בעיתונות אין לאנשים האלה נחלה".

כמו נווה שאנן

בספרו מבקש מר ליצור נחלה לאנשים שהיו ונמחקו, מקום לחיות בו גם לאחר השמדתם. מקום חי ועשיר, מלא בריחות וטעמים ותנועות חיים. קהילת היהודים בוורשה שלפני מלחמת העולם השנייה הייתה השנייה בגודלה בעולם - שנייה רק לקהילה בניו יורק. בתוכה, רחוב סמוצ'ה היה רחוב קטן אך בולט, "כמו רחוב נווה שאנן שליד התחנה המרכזית בתל אביב. הפולנים ראו בו מובלעת זרה בלב פולין, כמו שיהודים משכונות אחרות רואים כיום בנווה שאנן מובלעת זרה של אפריקה". כדי לשחזר את הרחוב נבר מר בארכיוני רשת של עיתוני התקופה, מלקט אזכורים של בתי הרחוב והדרים בו. הוא מספר בספר את סיפורם של ילדי הרחוב, של בעלי המלאכה, של המשוררים והסופרים ואנשי התיאטרון, וגם את שכניהם הנוצרים והיחסים עמם.